Rede, op 8 mei 1974 uitgesproken door de Minister van Buitenlandse Zaken, Mr. M. van der Stoel, ter installatie van de adviescommissie Europese Unie

Mijnheer de Voorzitter, Mijne Heren,

Mede namens Staatssecretaris Brinkhorst heet ik U van harte welkom in deze Grote Zaal van ons Ministerie van Buitenlandse Zaken. Wij stellen het bijzonder op prijs dat U gevolg hebt gegeven aan de uitnodiging zitting te nemen in de commissie, die tot taak heeft de Regering van advies te dienen over het standpunt dat zij zal innemen in het beraad over het vraagstuk van een Europese Unie.

De Regering heeft aan een advies over dit onderwerp behoefte - een behoefte die o.m. geformuleerd is in een rapport van de verleden jaar ingestelde Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, hetwelk de aanleiding is geweest tot instelling van de commissie waarvan U deel uitmaakt. Het advies zal dienen te stoelen op Uw deskundigheid en op Uw bekendheid met de vraagstukken van de Nederlandse en Europese samenleving. Ik ben bijzonder verheugd dat U deze taak op U hebt willen nemen naast Uw andere ongetwijfeld reeds drukke bezigheden. Ik ben mij ervan bewust dat,mede omdat de visies van de leden van deze commissie waarschijnlijk toch niet in alle opzichten parallel zullen lopen, veel zal worden gevergd van de talenten van de voorzitter om binnen de gestelde termijn, te weten vóór het eind van dit jaar, met een afgerond advies te komen.

Het is verheugend dat Ambassadeur Spierenburg zijn ervaringen, opgedaan in overheidsdienst, thans opnieuw in dienst wil stellen van het landsbelang en ik heb het volste vertrouwen dat deze commissie onder zijn voorzitterschap een advies zal opstellen dat voor de Regering van grote waarde zal zijn.

Dat de opgave waarvoor U bent gesteld geenszins eenvoudig en zelfs enigermate problematisch is, behoef ik U niet te vertellen. Het is U ongetwijfeld bekend dat de situatie ten aanzien van de vorming van een Europese Unie momenteel bijzonder ondoorzichtig is, en dat nog volstrekt onduidelijk is hoe de ook op dit stuk bestaande onzekerheid kan worden opgeheven. Ik kom dadelijk op dit punt nog terug, doch wil U eerst een korte feitelijke samenvatting geven van de voorgeschiedenis en de huidige stand van zaken.

Ik kan dan, meen ik, het best beginnen bij de in december 1969 hier in Den Haag gehouden conferentie van de staats- en regeringshoofden van de EEG-landen, toen nog zes in getal. Tijdens deze conferentie, die het startsein gaf voor de toetredingsonderhandelingen met het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Ierland en Noorwegen, werd verder o.m. besloten om aan het Europese eenwordingsproces, dat tot dan toe voornamelijk het ekonomische terrein had bestreken, het begin van een nieuwe dimensie te geven, en ook de politieke eenmaking ter hand te nemen. De afkorting EPS - Europese Politieke Samenwerking - werd korte tijd later in het leven geroepen.

De politieke eenmaking bleef echter voorlopig beperkt tot de harmonisatie van de buitenlandse politiek, hoewel in het zg. eerste rapport van Luxemburg de ruimere taakstelling van politieke eenwording nog wel werd vermeld. Tevens was in Den Haag in principe besloten om een Economische en Monetaire Unie in te stellen.Het was duidelijk dat die EMU in iedere denkbare

© NA, 2.03.01 (Arch. AZ/KMP) (Nationaal Archief, Den Haag) inv.nr. 8896
http://resources.huygens.knaw.nl/europeseintegratie/doc/S02859

Europese toekomstkonstruktie een centrale plaats zou innemen. Vervolgens werd op de Topconferentie van oktober 1972 in Parijs, tezamen met de drie toen toegetreden nieuwe Gemeenschapslanden, overeengekomen om de Europese samenwerking verder te intensiveren, en in het bijzonder nam de conferentie het toch vrij spektaculaire besluit om het "geheel van de betrekking tussen de lid-staten" vóór het eind van het lopende decennium in een Europese Unie om te zetten. Aan de instellingen van de Gemeenschap werd verzocht hieromtrent vóór 1 januari 1976 een rapport op te stellen, dat aan een nieuwe Topconferentie zou moeten worden voorgelegd. Tijdens de Topconferentie van december van het vorig jaar in Kopenhagen werd besloten de werkzaamheden die nodig zijn voor de omschrijving van de Europese Unie te bespoedigen.

De indruk bestaat dat de communautaire instellingen dit - zacht gezegd - geen gemakkelijke opdracht vinden, te meer daar aan het besluit van de Topconferentie van Parijs nu niet bepaald een diepgaande gedachtenwisseling vooraf was gegaan. Omtrent de bedoelingen van de partijen bestond dus, en bestaat nog steeds, veel onduidelijkheid.

Over de vordering van de arbeid in de boezem van de Europese Commissie en bij het Europese Hof van Justitie is weinig bekend. Wel bekend is dat het Europese Parlement zijn werkzaamheden terzake, in verband met de huidige onduidelijke situatie in de EEG, heeft onderbroken, al blijft het onderwerp op de agenda staan. Wat betreft de Raad van de Gemeenschappen, deze heeft inmiddels wel een opdracht verstrekt aan het Comité van Permanente Vertegenwoordigers, doch die heeft nog slechts enkele preliminaire besprekingen over dit onderwerp gevoerd. Tenslotte valt te verwachten dat het in het kader van de Europese Politieke Samenwerking opererende Comité Politique zich te eniger tijd over de politieke aspekten van de vorming van de Unie zal gaan buigen, waarbij het m.i. de taak van dit Comité zal moeten zijn een bijdrage te leveren tot het werk van de communautaire instellingen, waaraan deze materie nu eenmaal is toevertrouwd.

Al met al is het beeld er dus bepaald niet een van grote voortvarendheid en vooruitgang. Terwijl het er aanvankelijk even naar uitzag dat men ernaar zou streven de op te stellen rapporten voor te leggen aan een deze maand in Duitsland te beleggen nieuwe Topconferentie, is thans aannemelijk dat in het lopende halfjaar, onder het Duitse voorzitterschap, geen Topconferentie meer zal plaatsvinden. Wel heeft het informele beraad van de Ministers van Buitenlandse Zaken van de EEG-landen op 20 en 21 april te Gymnich aangetoond dat de noodzaak om duidelijk te formuleren wat men onder een Europese Unie wil verstaan, algemeen wordt erkend.

Voor U, Mijnheer de Voorzitter, is de situatie althans in zoverre bemoedigend, dat Uw Commissie voor het opstellen van een advies enige tijd wordt gegund, en dat Uw arbeid niet - zoals tegenwoordig zo vaak voorkomt - eigenlijk al gisteren gereed had moeten zijn om vandaag nog enig nut te kunnen afwerpen. Maar afgezien van dit lichtpunt zult U, zeker voorlopig, toch wel in hoge mate in het duister moeten opereren - al zal daarbij van wroeten geen sprake hoeven zijn. Er schuilt - ik ben mij er volledig van bewust - een duidelijke paradox in het feit dat U stenen moet aandragen voor het gebouw van een Europese Unie, juist op het moment dat bouwheren, aannemers en metselaars volledig verstek laten gaan en zelfs het bestaande bouwsel scheuren en verzakkingen vertoont.

De achtergrond en de omvang van de huidige moeilijkheden op het terrein van de Europese eenwording kan ik in dit gezelschap uiteraard bekend veronderstellen. Ik veronderstel dat in Uw commissie ook over deze problematiek van gedachten zal worden gewisseld, omdat het nu eenmaal onmogelijk is bruikbare en vruchtbare gedachten voor de vormgeving van de toekomst voort te brengen, zonder dat men zich eerst terdege in heden en verleden heeft verdiept. De beperkte tijd die mij vandaag is toegemeten staat mij niet toe hier uitvoerig op in te gaan. Ik beperk mij daarom tot enkele hoofdpunten. Het komt mij voor dat de grote problemen waarvoor de Europese eenwording thans is gesteld, en de forse teleurstellingen die wij in het afgelopen jaar hebben moeten incasseren, op zichzelf geen oorzaken zijn van de heersende malaise, maar eerder symptomen daarvan. Ik denk daarbij aan de achteruitgang die wij moeten konstateren op het gebied van de monetaire samenwerking, waar thans, noodgedwongen, een zijpad wordt bewandeld. Ik denk aan het gebrek aan solidariteit en besluitkracht zoals dat gebleken is op het hoogtepunt van de oliekrisis. Ik denk aan de op de spits gedreven tegenstellingen omtrent de verhouding van de Negen tot de Verenigde Staten en over het vraagstuk van de wederzijdse konsultaties. Ik denk aan de aanvrage van het Verenigd Koninkrijk voor zg. "heronderhandelingen", met alle onzekerheid van dien. En ik denk natuurlijk ook nog aan het recente besluit van de Italiaanse Regering om de invoer ook uit de EEG-landen te belasten.

Toch ligt de oorzaak van onze moeilijkheden, naar ik meen, veel dieper. Ik ben geneigd deze in de eerste plaats te zoeken in het falen van de pogingen gedurende de afgelopen tien, vijftien jaar om de Gemeenschappen een behoorlijke, d.w.z. een levende en inspirerende politieke ondergrond te geven. De integratie is daardoor blijven steken in de dorre techniek. Zij is niet voldoende gevoed vanuit de politieke realiteit. De verschraling van het publieke imago van de Europese eenwording is daar het onvermijdelijke gevolg van. En omdat de aansluiting met de politieke basis onvoldoende tot stand is gekomen, hebben regeringen van de leden-landen de neiging niet kunnen tegengaan om herhaaldelijk nationale belangen, hartstochten en zienswijzen te laten prevaleren boven het belang van de gemeenschap in haar geheel.

Nationalistische en "inward looking"-tendenties hebben flink geknaagd en knagen nog steeds aan de EEG-solidariteit. En de harde werkelijkheid is dat regeringen wel rekening moèten houden met kiezers die doorgaans meer oog hebben voor de nadelen op korte termijn van de Europese samenwerking, dan voor de voordelen op langere termijn. Ik geloof dat deze realistische konstatering ons als waarschuwing kan dienen tegen het stellen van té hoge verwachtingen, tegen het konstrueren van mooie maar onwerkelijke blueprints, tegen het bouwen van luchtkastelen.

Al met al ziet het er dus met de Europese eenwording thans zeker niet rooskleurig uit. Twijfels over die eenwording zijn niet zonder reden wijd verbreid. Waarom dan nu tòch praten over een Europese Unie? Heeft dat wel zin op dit moment?

Het antwoord op die vraag hebt U in zekere zin zelf al gegeven door Uw aanwezigheid hier. Had U praten en denken over een Europese Unie niet zinvol gevonden, dan had U ongetwijfeld voor het lidmaatschap van deze commissie bedankt, omdat U Uw tijd in dat geval wel beter had kunnen

gebruiken. Ik hoop althans dat U het lidmaatschap niet hebt aanvaard in het snode voornemen het Europese eenwordingsproces te gaan tegenwerken!

Maar U hebt ook recht op mijn antwoord op de vraag, of het thans wel zinvol is de discussie over een Europese Unie voort te zetten. Mijn antwoord is een volmondig ja en dat niet slechts omdat het - ondanks alles - als een paal boven water staat dat in Europees verband het vraagstuk van de Europese Unie een centrale plaats zal blijven innemen. Na de besluiten van de Top-conferentie is het eenvoudig ondenkbaar dat men, in het voortgaande beraad tussen de Negen, om dat vraagstuk heen zal gaan, of het voorlopig in de ijskast zal zetten. De toekomst van de Europese eenwording blijft - politiek, ekonomisch, en ook intellektueel - een onontkoombaar en daardoor levend onderwerp. En op de weg naar die eenwording zal men het begrip Europese Unie, onvermijdelijk, blijven aantreffen.

Daarmee is echter nog niet gezegd dat die discussie ook zin, ook praktische betekenis zal hebben. Het is nu mijn stellige overtuiging dat dat nu juist meer dan ooit het geval is. Met nadruk vooropstellende dat het beleid van deze Regering onverminderd gericht blijft op de totstandkoming van een Verenigd Europa - al was het slechts omdat er nu eenmaal geen verantwoord alternatief is, en zeker van een terugval op een nationaal beleid geen sprake kan zijn - meen ik dat het *juist nu* nodig is ons te beraden over de toekomst van Europa, over de richting die wij moeten kiezen. Om mij weer aan enige beeldspraak te bezondigen: juist als de storm opsteekt en gevaarlijke klippen opdoemen, moeten kapitein en stuurlui zich buigen over de kaart om de juiste koers te bepalen. En U kunt meesturen. Daarmee heeft U, meen ik, een benijdenswaardige taak.

U staat niet aan de wal, U zit in het schip, wij zitten met ons allen in het schip en als we niet zelf meesturen, dan worden we gestuurd. Dan zitten we niet in het schip, maar worden we - als ik mij zo mag uitdrukken - in de boot genomen.

Tot slot, een enkel woord over de taakopdracht aan Uw commissie zoals geformuleerd in de bijlage bij de brief waarmee U voor het lidmaatschap bent uitgenodigd. De bedoeling van deze taakopdracht, of ik kan misschien beter *vraagstelling* zeggen, een woord dat in de brief ook is gebezigd, is uiteraard niet geweest, de gedachtenwisseling in Uw commissie aan nauwe banden te leggen. Ik acht het integendeel juist van het grootste belang, dat U al wat U met betrekking tot de Europese eenwordingsproblematiek relevant acht, inderdaad ook in de commissie naar voren brengt, zonder van Uw hart een moordkuil te maken. Ruim baan dus voor een volstrekt openhartige discussie, ruim baan ook voor kritiek en tegenspraak. Aan Uw voorzitter, die de voorzittershamer bepaald niet voor het eerst hanteert, is het wel toevertrouwd ervoor te zorgen dat de discussie niet uit de hand zal lopen.

In de vraagstelling heb ik slechts getracht de punten die naar ons inzicht in ieder geval besproken moeten worden, en dat in een volgorde die mij min of meer logisch voorkwam, aan U voor te leggen. Het eerste punt spreekt naar ik meen haast vanzelf, en lijkt mij nauwelijks nadere toelichting te behoeven: uiteraard zult U zich moeten beraden over de plaats die aan een Europese Unie in het Europese eenwordingsproces moet worden gegeven, rekening houdend met de ontwikkeling tot dusverre, en de mogelijkheden die de toekomst lijkt in te houden. Daarbij zal, zoals ik reeds aangaf, werkelijkheidszin aan verbeeldingskracht moeten worden gepaard. Het gaat hierbij m.i. niet alleen om een koelbloedige evaluatie van een historisch proces, maar ook om een bezinning op de werkelijke, diepe beweegredenen van de Europese eenwording en om een schatting van de plaats en rol van Nederland daarbij.

In het tweede punt, dat misschien nòg moeilijker zal blijken te zijn dan het eerste, wordt U met name gekonfronteerd met het al door mij genoemde feit dat volgens het besluit van de Topconferentie van Parijs de Unie "het geheel der betrekkingen tussen de lidstaten" zal moeten omvatten. Wat men zich daarbij voor ogen heeft gesteld kan ik U tot mijn spijt niet vertellen, omdat ook de Topconferentie zelf daaromtrent geen duidelijke toelichting heeft gegeven. Het geheel der betrekkingen? Dus ook het buitenlands beleid, en ook de defensie? Aan U om op deze vragen een antwoord te geven! En ook aan U om te bezien, hoe, uitgaande van genoemde doelstellingen, de bevoegdheden die aan een Unie zouden worden toegezegd zich zouden moeten verhouden tot de bevoegdheden van de lidstaten. Het is overigens ook nog een vraag of de Unie van meet af aan over haar volledige bevoegdheden moet beschikken, of dat hier wellicht ook een zekere progressie - afhankelijk van welke voorwaarden? - denkbaar is.

Over het derde punt kan ik kort zijn. Het betreft de onvermijdelijke institutionele problematiek, die op papier misschien gemakkelijk zou kunnen worden geregeld, doch die - gezien de nogal uiteenlopende opvattingen terzake van de lidstaten - in de werkelijkheid tot dusver uitermate weerbarstig is gebleken. Ik teken slechts aan dat, op dit punt, o.m. te onderzoeken zal zijn of de Unie op de Gemeenschap zal moeten worden geënt, en dus op een communautaire grondslag zal worden gesteld, dan wel of zij, zoals sommigen bepleiten, *naast* de EEG tot stand zou kunnen komen, met alle mogelijke konsequenties van dien voor de toekomstige levensvatbaarheid van de EEG. Voorts zal U duidelijk zijn dat met name het vraagstuk van de noodzakelijke hechte parlementaire onderbouw van een Europese Unie de bijzondere belangstelling van de Regering heeft.

Het vierde en laatste punt, dat uiteraard niet los kan worden gezien van het tweede, heeft betrekking op de externe plaatsbepaling van een Europese Unie, waarbij in het bijzonder ook de verhouding tot andere belangrijke samenwerkingsverbanden zal moeten worden bezien. Het zal U duidelijk zijn dat wij hier in de eerste plaats aan de samenwerking in Atlantisch verband hebben gedacht, een relatie die wel mijn heel bijzondere aandacht heeft en waar - het zal U niet verbazen - ik nog menig ernstig probleem zie opdoemen.

Bij dit vierde punt zult U er rekening mede moeten houden, dat er een andere commissie is, t.w. de Adviescommissie inzake Vraagstukken van Ontwapening en Internationale Veiligheid en Vrede, waarvan de heer Röling momenteel voorzitter is, die zich ten dele met deze zelfde materie bezighoudt, zij het vanuit een enigszins andere optiek. Het zal U wellicht bekend zijn dat de Commissie-Röling thans op verzoek van de Regering een advies voorbereidt inzake de positiebepaling van een verenigd, civiel Europa in het geheel der wereldverhoudingen. Die adviesaanvrage concentreert zich daarbij in het bijzonder op het vraagstuk van het veiligheidsbeleid dat een civiel Europa in de toekomst zal moeten en kunnen gaan voeren. Uw commissie zal zich daarentegen over de meer konkrete vormgeving van de Europese Unie willen buigen, waarbij U, zonder uiteraard de veiligheidsaspecten te kunnen verwaarlozen, zowel de andere externe, alsook de interne aspecten van de Europese Unie terdege zult willen onderzoeken.

De beide adviesaanvragen hebben dus wel duidelijke raakvlakken, maar de invalshoeken van de problematiek zijn verschillend. Ik moge het aan Uw voorzitter toevertrouwen om, in overleg met de heer Röling, de gewenste mate van koördinatie tot stand te brengen.

Mijnheer de Voorzitter, met deze korte toelichting op de aan Uw commissie verstrekte taakopdracht meen ik te kunnen volstaan.

Ik heb daarmee, geloof ik, wel duidelijk genoeg gemaakt wat de Regering voor ogen stond, toen zij besloot tot instelling van Uw adviescommissie over te gaan. Ik meen dat U enerzijds voldoende houvast is geboden om een goed omlijnd en op de praktijk gericht advies te kunnen uitwerken, terwijl het mij anderzijds voorkomt dat U toch ook over voldoende speelruimte beschikt om met vaart en verve aan de slag te kunnen gaan. U heeft vanmiddag nog veel te doen en - U kennende, Mijnheer de Voorzitter - besef ik dat U popelt om Uw taak ter hand te nemen. Ik zei al dat de Regering zich bewust is hoe moeilijk die taak zal zijn, maar ik wil U niet verhelen dat zij, nochtans, veel van deze commissie verwacht.

De Regering verwacht natuurlijk niet dat, wanneer zij eenmaal over Uw advies beschikt, daarmee de weg naar een Europese Unie gebaand zal zijn. Zo even zeide ik al dat U stenen voor het bouwwerk van die Unie zult moeten aandragen. Maar eigenlijk reken ik toch op iets meer. Om de beeldspraak van dit bouwen nog even op te vatten: zo straks heb ik met opzet wel van de bouwheren, de aannemers en de metselaars, maar niet van de architekten gesproken. Europa wacht vooral op een goede architekt. Er zijn er thans verschillende aan het werk - zoals dat trouwens goed en gebruikelijk is - en wij kunnen er wel vanuit gaan, dat het definitieve Europese bouwwerk niet het projekt van één enkele architekt zal zijn. Europa zal een bouwwerk moeten worden, waarin de diverse nationale bouwstijlen in een harmonische eenheid samengaan. Aan U de vererende taak, de Regering aan te geven, hoe ook een Nederlands stempel op het gebouw van het verenigde Europa kan worden gedrukt, zodat ook wij Nederlanders ons in ieder opzicht daarin thuis zullen kunnen voelen.

En hiermede verklaar ik de adviescommissie Europese Unie voor geïnstalleerd.